

Łódź, 30 września 2024

Prof. dr hab. Bogusław Śliwerski

Uniwersytet Łódzki

Recenzja osiągnięć naukowych doc. VÁCLAVA BELÍKA z Univerzity Hradec Králové w Czeskiej Republice w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika w Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej (na podstawie Uchwały Senatu AWSB z dn. 26 czerwca 2024 roku)

Wniosek dr. Václava Belíka o wszczęcie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego wraz z załącznikami został skierowany przez Radę Doskonałości Naukowej do Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej celem powołania komisji habilitacyjnej w maju 2024 roku. Dokumentację wraz z umową otrzymałem z w/w uczelni w dn. 5 sierpnia 2024 roku.

Przebieg drogi naukowej Habilitanta:

Dr Václav Belík ukończył studia magisterskie na kierunku pedagogika – specjalność pedagogika społeczna na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Hradec Králové w Czeskiej Republice w 2002 roku. W pięć lat później (10.07.2007) obronił rozprawę doktorską na Uniwersytecie Palackeho w Olomouci w dyscyplinie PEDAGOGIKA. Promotorem jego dysertacji był wybitny uczony, pedagog społeczny prof. Bohuslav Kraus. Rozprawa była na temat: „Problem patologii społecznych w przygotowaniu kandydatów do zawodu nauczycielskiego”. W 2018 roku dr V. Belík otrzymał tytuł słowackiego docenta na podstawie przedłożonej na Uniwersytecie Mateja Beli w Bańskiej Bystrzycy rozprawy habilitacyjnej pt. „Problematyka prewencji zachowań ryzykownych u uczniów szkół podstawowych i średnich a możliwości jej profesjonalizacji w czeskim środowisku”. Zgodnie z obowiązującym w tym kraju prawem obronił habilitację w dn. 25.04.2018 roku. Słowacki tytuł docenta nie jest uznawany ani w Polsce, ani w Czechach, stąd zapewne został złożony wniosek o wszczęcie postępowania habilitacyjnego w Akademii WSB, gdyż obowiązuje dwustronna umowa z 2004 roku o uznawaniu uzyskanych stopni naukowych między Polską a Czeską Republiką. Habilitacja na Słowacji była jednak dla dr. V. Belíka pozytywnym doświadczeniem, które jest

pochodną jego wieloletniej współpracy z naukowcami cenionego także w Polsce środowiska pedagogicznego Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy. Habilitant współpracuje z pedagogami polskich uczelni – Uniwersytetem Opolskim i Akademią WSB w Dąbrowie Górniczej od kilkunastu lat, toteż zrozumiałe jest ulokowanie wniosku właśnie w Akademii WSB. Macierzysty dla dr. Václava Belíka Uniwersytet nie posiada bowiem uprawnień do habilitowania z pedagogiki. Ocena osiągnięć naukowych czeskiego pedagoga wymaga uwzględnienia wymagań, które są stawiane zgodnie z art. 219. 1. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 roku. Z formalnego punktu widzenia można nadać powyższemu Habilitantowi stopień doktora habilitowanego dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, gdyż zostały spełnione przez niego ustawowe wymagania, a mianowicie:

- 1) posiada stopień doktora w dyscyplinie pedagogika;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój pedagogiki społecznej jako dyscypliny nauk pedagogicznych, w tym przedłożył co najmniej:
 - b) cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte m.in. w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a obejmują one dwanaście rozpraw współautorskich z wyraźnym potwierdzeniem własnego udziału w ich powstaniu oraz 29 rozdziałów w monografiach zbiorowych (w tym 22 autorskich).
- 3) wykazał się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej. Zrealizował bowiem projekt badawczy w l.2017-2018 - „The risks of the virtual environment in the V4” (sfinansowany w ramach Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego) oraz w l. 2021-2023 brał udział w badaniach międzynarodowych jako członek zespołu w projekcie finansowanym przez Agencję Badań Naukowych na Słowacji (KEGA) a zatytułowany: „Bezpieczeństwo środowiska szkolnego - nowe wyzwanie dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich” (kierownikiem była prof. I. Emmerová). W trakcie realizacji jest kolejny projekt międzynarodowy, także finansowany przez Agencję Badań Naukowych na Słowacji (KEGA): „Zapobieganie ryzykownym zachowaniom w Internecie”, którym współkieruje z doc. PhDr. Mario Dulovics z Uniwersytetu Mateja Bela w Banskjej Bystricy (Słowacja).

Dodatkowo Habilitant informuje w autoreferacie do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego o danych naukometrycznych, które wprawdzie nie mogą

stanowiąc kryterium oceny dorobku naukowego, to jednak są wskaźnikami włączenia rozpraw naukowych do obiegu krajowego i zagranicznego (głównie w Czechach, Polsce i na Słowacji). Od złożenia wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego wzrosła liczba cytowanych rozpraw z 201 do 306, bowiem jak sprawdziłem w bazie Google Scholar:

Citations	306	228
h-index	7	5
i10-index	4	2

Dr Václav Belík odbył czterokrotnie, krótkie staże w ramach programu ERASMUS na Uniwersytecie Mateja Bela w Banskjej Bystricy (Republika Słowacji) oraz jeden w Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej (na zaproszenie). Nie bez znaczenia dla oceny aktywności naukowej w macierzystej uczelni Habilitanta jest jego członkostwo w organach Uniwersytetu Hradec Králové: w Senacie Akademickiego Wydziału Sztuki – od 2008 r. do 2023 r.; Przewodniczący Senatu PdF UHK w latach 2011-2014; w Komisji Ekonomicznej Senatu Akademickiego PdF UHK w latach 2015 – 2018; w Senacie Wydziału Pedagogicznego UHK w latach 2009 – 2023; Przewodniczący Komisji Legislacyjnej Senatu UHK w latach 2013 – 2015; w Komisji Legislacyjnej Wydziału Pedagogicznego UHK w latach 2016 – 2023; w latach 2012-2020 był kierownikiem Katedry Patologii Społecznej i Socjologii na Wydziale Sztuki. Obecnie jest dyrektorem Instytutu Studiów Społecznych na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Hradec Králové. Od 2023 roku przewodniczy macierzystej Radzie Wydziału Pedagogicznego. Od 2022 roku jest też ekspertem Czeskiej Komisji Akredytacyjnej.

Z racji uzyskania tytułu docenta pedagogiki na Słowacji był powoływany do recenzowania jednej rozprawy habilitacyjnej w tej uczelni w 2019 roku oraz dwóch dysertacji doktorskich w 2022 roku (w Akademii Policijnej w Pradze oraz na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy na Słowacji). Recenzował także 15 monografii naukowych dla wydawnictw krajowych i słowackich. Jest bardzo aktywny w organizacji krajowych i międzynarodowych oraz w czynnym uczestnictwie w kongresach pedagogicznych w kraju i poza granicami.

Dr Václav Belík jest członkiem Stowarzyszenia Wychowawców Społecznych na Słowacji (członek nadzwyczajny od 2018 r.); członkiem rady redakcyjnej wydawanego na Uniwersytecie Śląskim w Opawie periodyku „Social Pathology and Prevention” oraz członkiem Rady Naukowej Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Jana Evangelisty Purkyně w Ústí nad Labem (od 2019 roku).

Ocena merytoryczna osiągnięć naukowych dr. Václava Belíka

Przedłożony do oceny cykl rozpraw jest z pogranicza pedagogiki szkolnej, pedagogiki społecznej a nawet pedagogiki resocjalizacyjnej z racji problematyki badawczej zorientowanej w głównej mierze na diagnozie i profilaktyce antyspołecznych zachowań inter- i intrapersonalnych dzieci i młodzieży szkolnej oraz związanych z tym szczególnego rodzaju obciążeń i wymagań wobec nauczycieli, którym przyjdzie praca dydaktyczno-wychowawcza z takimi uczniami. W Polsce mamy już bogatą literaturę na ten temat, jednak brakuje dostępnej w naszym języku wiedzy na temat dysfunkcji w zachowaniach nastolatków w kraju południowych sąsiadów (Czechy, Słowacja). Z tego punktu widzenia cykl artykułów stanowi ważny wkład w rozwój polskiej pedagogiki społecznej i szkolnej oraz pedeutologii w zakresie modeli i doświadczeń praktycznych w sferze prewencji społeczno-wychowawczej czy wypalenia zawodowego nauczycieli oraz pedagogów specjalnych.

Profesor Andrzej Janowski ujmuje mianem „pedagogiki praktycznej” tak typowe podejście do naukowej misji naukowców, którzy prowadzą badania teoretyczne i prezentują wyniki diagnoz empirycznych jako podstawę do konstruowania projektów praktycznych rozwiązań oświatowych¹. Nie jest to nienaukowa pedagogika, ale szeroko pojmowana nauka społeczna, której zadaniem nie jest zamykanie świata „w dobrze uporządkowanych formułach”. Tak też postrzega się rolę uczonego jako przedstawiciela dziedziny nauk społecznych, którego pogłębione studia, analizy teoretyczne i prowadzone badania empiryczne powinny być inspiracją dla jak największej liczby nauczycieli-pedagogów szkolnych i pozaszkolnych, którzy muszą/chcą na co dzień zmagać się z psychospołecznymi uwarunkowaniami postaw i aktywności nastolatków oraz radzić sobie z własnymi obciążeniami zawodowymi. Jak pisał A. Janowski: „Nie sądzę, by istniała jakakolwiek „teoria pedagogiczna” czy „teoria wychowania”, z której można by wywodzić niepodważalne wskazówki do działań praktycznych. (...) Chciałoby się móc powiedzieć, że dużo wiemy i że możemy gwarantować, iż to, co wiemy, jest wartościowe i przydatne w praktyce”².

Z tej perspektywy postrzegam i odczytuję wszystkie rozprawy dr. Václava Belíka, który zajmuje się swoją profesją akademicką z pełnym przekonaniem o potrzebie włączenia najnowszej wiedzy z nauk społecznych do „eksperymentowania” w oddziaływaniach pedagogicznych, poszukiwań rozwiązań adekwatnych do uwarunkowań lokalnych,

¹ A. Janowski (2002). Pedagogika praktyczna. Zarys problematyki, - zdrowy rozsądek, - wyniki badań. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.

² Tamże, s. 5.

rodziny, szkolnych (kultury szkolnej), ale i uwzględniając czynniki endogenne, subiektywne po stronie uczniów i ich nauczycieli czy wychowawców (naturalnych i/lub instytucjonalnych). Habilitant zajmuje się w swojej pracy naukowo-badawczej tym, co pozwoli szeroko pojmowanym pedagogom radzić sobie uczniami i samymi sobą. Widoczny jest w treści publikacji czeskiego badacza silny wpływ socjologizmu pedagogicznego, co jest naturalne, skoro zależy mu na tym, by dzięki profilaktyce wychowawczej młode pokolenie przejęło od starszych normy, wartości i wzorce zachowania uwzględniając reprezentowane przez nich zróżnicowane wartości kultury i cechy osobowe, które będą wychylone w przyszłość. Autor rozpraw oscyluje pomiędzy teoriami uspołecznienia a resocjalizacji, by dzięki odpowiednim modelom profilaktyki wychowawczej minimalizować straty ludzkiego kapitału tak wśród nastolatków, jak i ich nauczycieli/wychowawców, a nawet rodziców. Co ważne, tak na Słowacji, jak i w Czechach nie wykluczono z współpracy szkoły rodziców czy opiekunów prawnych uczniów, toteż zatrudniony w systemie szkolnym doradca wychowawczy ma służyć także temu środowisku socjalizacyjnemu.

Oryginalność dorobku naukowego dr. V. Belíka polega przede wszystkim na jego silnej koncentracji na rodzimej literaturze naukowej (z niewielką liczbą przekładów tekstów zagranicznych na język czeski), co może wydawać się nieuzasadnionym redukcjonizmem źródeł wiedzy naukowej w kwestiach, które mają charakter ponadnarodowy, powszechny, skoro patologie zachowań występują wśród młodzieży wszystkich państw i społeczeństw otwartych, jak i totalitarnych. Jednak dobór literatury przedmiotu, teorii nauk społecznych i ich recepcji w Czeskiej czy Słowackiej Republice jest w tym przypadku jak najbardziej uzasadniony, gdyż nauczyciele szkół w obu krajach studiowali i doskonalą swoje kwalifikacje oraz kompetencje na podstawie rodzimej literatury przedmiotu. Skoro Habilitant zamierzał wesprzeć naukowo punkt widzenia szkolnych metodyków profilaktyki i doradców wychowawczych w zakresie ich samowiedzy, w tym własnych rozwiązań praktycznych, to musiał kierować się ogólnokrajową wiedzą naukową i metodyczną, która stanowiła lub stanowić powinna o ich profesjonalizmie.

Rozwiązania ustrojowe systemów szkolnych na Słowacji i w Czechach są odmienne od polskiego szkolnictwa, stąd dodatkowym walorem rozpraw dr. V. Belíka jest uświadomienie nam odmienności uwarunkowań patologii społecznej w tych krajach, jej istoty, przejawów, ale i przyczyn prowadzących do zagrożeń socjalizacyjnych u uczniów i zagrożeń zawodowych w środowisku nauczycieli. W Polsce dopiero od czasu ogólnopolskiego strajku nauczycieli w

2019 roku³ oraz skutków pandemii dociera do świadomości społecznej zakres poważnych obciążeń, wiktylizacji i nieporównywalnych z wcześniejszymi latami trudów pracy nauczycieli i specjalistów pedagogicznych oraz psychologicznych (metodyków, doradców, terapeutów), którzy nie są godnie wynagradzani i systemowo wspierani w służbie oświatowej. Świetnie zostało to przedstawione w najnowszej monografii współautorskiej⁴, w której Habilitant podjął kwestie podejścia pedagogiki społecznej do prewencji i rozwiązywania przez pedagogów w szkole zjawisk patologicznych społecznie. Przeprowadził on latach 2018-2020 wraz z zespołem współautorów metodą wywiadu badania wśród nauczycieli szkół podstawowych i średnich na Słowacji, dociekając - na podstawie teorii dewiacji społecznych i opracowanego modelu prewencji - zakresu oddziaływania na nich czynników zagrażających ich zdrowiu psychofizycznemu i możliwości oddziaływania na wychowanków. Uwzględnił w tym przypadku czynniki: biologiczne - zdrowotne, higieniczne; psychiczne - stres, obciążenia zawodowe, brak wsparcia społecznego i czynniki społeczne – wzajemne stosunki, status społeczny, legislatywne bariery.

Dr V. Belík nie prowadził empirycznych badań, by uzyskać w pełni możliwą wiedzę na temat interesujących go zjawisk, gdyż diagnostykę edukacyjną traktował jedynie jako egzemplifikację problemów, które należy rozwiązywać w szkołach we współpracy z uczniami, ich nauczycielami oraz rodzicami oraz na poziomie makro w adresowaniu wniosków do polityków oświatowych, by zmieniali regulacje prawne. Dlatego w większości jego artykułów czy rozdziałów w monografiach zbiorowych nie ma informacji na temat procedur doboru prób badawczych, charakterystyki terenu badań, uzasadnień dla stosowanej metody badań itp. Komunikuje w nich jedynie ogólny stan wycinkowych diagnoz i ich wyniki, by na tej podstawie konstruować projekty rozwiązywania problemów w danym środowisku. Autor dokonuje porównania uzyskanych wyników z badaniami przeprowadzonymi wraz z S. Hoferková w 2017 roku, które przeprowadzili metodą sondażu diagnostycznego wśród nauczycieli jedynie szkół podstawowych w Czechach⁵. Nie ma to jednak związku z badaniami na Słowacji, gdzie diagnozował rodzaje aktywności szkolnych metodyków ds. profilaktyki wychowawczej i doradców wychowawczych. Natomiast w Czechach interesowała go

³ Zob.: M. Nowak-Dziemianowicz (2020), Szkoła jako przestrzeń uznania, Warszawa: PWN; B. Śliwerski (2020). (Kontr-)rewolucja oświatowa. Studium z polityki prawicowych reform edukacyjnych, Łódź: Wydawnictwo UŁ.

⁴ V. Bělík, S. Svoboda Hoferková, B. Kraus, M. Antl i M. Herynková (2022). Sociální patologie – vybraná ohrožení pedagoga, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

⁵ V. Bělík, S. Svoboda Hoferková (2018), Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů. Hradec Králové: Gaudeamus.

eksternalizacja potrzeb tych pedagogów w zakresie oczekiwanego wsparcia edukacyjnego celem lepszego radzenia sobie z problemami dotyczącymi zachowań ryzykownych wśród uczniów.

Dopełnieniem tych publikacji jest kolejna monografia współautorska pt. „Aktualne zagadnienia patologii i pedagogiki społecznej”⁶, w której dr V. Bělík odnosi się do wybranych wyników własnych badań, uwzględniających negatywne, patologiczne następstwa pandemii Covid-19 oraz niezależnie od niej doświadczane przez uczniów w równoległym świecie, w cyberprzestrzeni - cyberszykany, cybergrooming, happy slapping, sexting i cyberstalking. Poruszające wyobraźnię czytelników są tu opisy indywidualnych przypadków – „ofiar” cyberprzemocy (uzależnionego od Internetu ucznia ósmej klasy szkoły podstawowej i doświadczającej cyberprzemocy uczennicy drugiej klasy szkoły średniej) oraz sposobu poradzenia sobie przez szkołę z ich problemowymi zachowaniami. Znacznie szerzej zostały przedstawione indywidualne przypadki ryzykowanych zachowań wśród dzieci na Słowacji na podstawie cyklicznie prowadzonych badań wśród rodziców uczniów w latach 2016-2019⁷. To z ich pomocą dociekano przyczyn, przejawów i następstw zachowań ryzykowanych nastolatków, by na tej podstawie zaproponować rodzicom, jak i systemowe rozwiązania w Hradec Králové, by łagodzić, eliminować oraz przeciwdziałać potencjalnym zagrożeniom w życiu dzieci i młodzieży. We współpracy ze Stanislava Svoboda Hoferková opracował szkolny system doradztwa dla czeskiego systemu oświatowego, który uwzględnia nie tylko szkolnictwo, ale także poradnie pedagogiczno-psychologiczne, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze.

Kluczowe są dla pracy naukowej Habilitanta: zapobieganie niepowodzeniom szkolnym uczniów, profilaktyka zachowań ryzykownych, doradztwo zawodowe, profesjonalne wsparcie uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, wsparcie metodyczne i psychospołeczne nauczycieli oraz pedagogów społecznych. Umiejętność i wartość współpracy naukowej w sytuacji tak szeroko zakrojonych problemów psychospołecznych wśród różnych podmiotów odpowiedzialnych za kształcenie i wychowanie młodych pokoleń oraz ich podopiecznych znajduje swoje potwierdzenie w kolejnej monografii współautorskiej, w której zostały zaprezentowane wybrane wyniki badań, realizowanych przez dr V. Bělíka wraz z współpracownikami Katedry Patologii Społecznych i Socjologii na Wydziale Pedagogicznym

⁶ S. Svoboda Hoferková, B. Kraus, V. Bělík (2022). Aktuální otázky sociální patologie a sociální pedagogiky, Hradec Králové: Gaudeamus.

⁷ S. Hoferková, V. Bělík (2019). Rodina v prevenci rizikového chování žáků, Hradec Králové: Gaudeamus.

Univerzity Hradec Králové⁸. Ich wyniki zostały szeroko przedstawione w autoreferacie, świadcząc o kompetencjach metodologicznych Habilitanta, który znakomicie łączy naukę z jej wpływem na sferę publiczną. Ten wymiar prac naukowo-badawczych uczonych jest w Polsce uwzględniany jako tzw. trzecie kryterium w ewaluacji dyscyplin naukowych.

Skoro już przywołałem autoreferat w tym miejscu opinii, to zwracam uwagę na jego nieco odmienną funkcję w stosunku do tych, z jakimi spotykamy się w przypadku polskich habilitantów. Pan dr V. Bělík słusznie podjął się syntetycznego przybliżenia członkom komisji habilitacyjnej treści jego rozpraw, które zostały wydane w języku czeskim. Niepotrzebnie jednak odnotował na s.4, że ważną rolę w rozwijaniu jego sposobu analiz w zakresie rozwiązywania problemów społecznych, profilaktyki odegrały rozprawy Andrzeja Radziewicza-Winnickiego czy moje, gdyż nie znajdziemy do nich odniesień w jego publikacjach. Natomiast nie ulega wątpliwości, że jego mentorem, autorytetem w prowadzeniu badań naukowych jest prof. Blahoslav Kraus. Wszystkie współautorskie monografie Habilitanta były recenzowane przez profesorów tytularnych i uczelnianych, toteż uzyskały pełną akceptację do ich wydania jako rozprawy stricte naukowe. Jednak wydawcy niektórych z nich nie dokonali rzetelnej korekty redakcyjnej, skoro w niektórych z nich znalazły się błędy w przywoływanych nazwiskach⁹. Obciąża to w części autorów książek, świadcząc także o niestarannej redakcji pracowników oficyn książek akademickich.

Reasumując: pan dr V. Bělík jako kandydat do stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych i dyscyplinie pedagogika spełnia obowiązujące w Polsce ustawowe wymagania. Popieram zatem wniosek o nadanie mu powyższego stopnia naukowego.

⁸ Tamże.

⁹ Przykładowo, w monografii wieloautorskiej: Sociální patologie – vybraná ohrožení pedagoga, op.cit., na s.115 jest błędnie podane nazwisko Fišer (a powinno być tak, jak jest poprawnie w bibliografii - Fischer), natomiast w autoreferacie czy w przekładzie fragmentów tego tekstu na język angielski w artykule z 2015 r. pt. „THREE PERSPECTIVES ON SOCIAL PATHOLOGY” zapis tego nazwiska jest poprawny (s.12). Na s. 21 w rozdz. prof. B. Krausa jest więcej błędów, w tym m.in. w nazwisku socjologa: „... jménem Émila Durkeima (1858–1917)...”, co tylko potwierdza brak korekty.